

МУАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

2023

2/1-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоғарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хам хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

Sharipov A. A. Professional talim muassasalari oquvchilarining zamonaviy pedagogik texnologiyalar vositasida amaliyotga yo'naltirish metodikasini takomillashtirish	163
Абдалова С. Р. Дарснинг ўқув жараёнидаги ўрнини ўрганиш ҳамда муаммоли ўқитиш технологияси нуқтаи-назаридан таҳлил қилиш	168
Мусурманов Р., Султанова Д. А. Академик Қори Ниёзий педагогик фаолиятини ўрганиш замон талаби	174
Rahmanova M. Q. Talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari	178
Кадинова Х. А. Замонавий таълим технологиялари ёрдамида миллий дунёқарашни ривожлантириш механизмлари	183
Парпиева М. М. Технологик таълим ўқитувчисининг аутопедагогик компетентлигини ривожлантириш муаммосини ўрганишнинг илмий-амалий асослари	188
Tursunbayeva Yu. R. Oliy ta'lim muassasalarida o'qitish jarayonini boshqarish texnologiyasi pedagogik mexanizmlari	194
Мусурмонов Р., Суяров А. М. Ёшларнинг шарқона имиджи ва муомала одобини шакллантириш хусусида	200
Жумаева Ю. Р. Бўлажак ўқитувчиларни форсайт технологияси асосида касбий фаолиятга тайёрлаш	206
Кабинова З. М. Аралаш таълим технологияларининг аҳамияти	211
Hasanov F. Z. Bo'lajak matematika o'qituvshilarini metodik tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlari	215
Ortiqova N. A. O'qituvchining pedagogik faoliyatidagi psixologik to'siqlar va ularni bartaraf etish metodlari	220
Ortiqova N. A. Tarbiya maqsadini ishlab chiqishning pedagogik xususiyatlari	230
Axmadaliyev B. S. Oliy ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarni tashkillashtirishning innovasion usullari	235
G'aniyeva D. M. Методология анализа взаимной интеграции форм социального сознания на основе научных подходов	239
Файзиева У. Ю. Особенности внедрения инклюзивного образования в Республике Узбекистан	248
Махмудова Д. С. В педагогической деятельности учителя психологические барьеры и методы их преодоления	257
Кочкаров А. А. Диагностика индивидуально-типологических свойств курсантов образовательных учреждений МВД Республики Узбекистан	264
Musurmankulova M. N. The new educational system of uzbekistan and new conditions for teachers	269

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Файзиева У. Ю. Международная практика инклюзивного образования История становления инклюзивного образования	272
--	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Mirsanov U. M., Isroilov N. S. Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilariga dasturlash dasturlashni o'rgatishda xorijiy davlatlarning tajribalaridan foydalanish	280
Esanbayev B. I. Talabalarning fraktal grafikaga oid kompetentligini rivojlantirish muammolari	286
Абидова З. К. Профессионал таълим муассасалари ахборот муҳитини шакллантиришда электрон таълим ресурслари янги авлодидан фойдаланиш	292
Хо'janazarov Z. R. Ta'lim sifatini ta'minlashda SMART-texnologiyalaridan foydalanish	298
Yusufxodjayeva F. M. O'quvchilarida gazlamalarga ishlov berish texnologiyasi darslarida kasanachilik ko'nikmalarini shakllantirish	305
Ibragimova M. G. Texnologiya ta'limi darslarida o'quvchilarni ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish orqali kasb- hunarga yo'naltirish	310
Isaqova Z. R., Tursunov J. E. To'qimachilik korxonalarida maro turlarini kengaytirish	315

ДАРСНИНГ ЎҚУВ ЖАРАЁНИДАГИ ЎРНИНИ ЎРГАНИШ ҲАМДА МУАММОЛИ ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ НУҚТАИ- НАЗАРИДАН ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ

Абдалова С. Р.

п.ф.н., доцент. Чирчиқ давлат педагогика университети

Таянч сўзлар: билим, кўникма, малака, муаммоли дарс, компетенция, илмий-техник, педагогик маҳорат, методика, технология, - баҳолаш мезонлари, интерфаол усуллар, схема, график, жадвал, компьютер, интилиш, қатъийлик, тиришқоқлик ва б.қ.лар.

Ключевые слова: знание, умение, умение, проблемный урок, компетентность, научно-техническое, педагогическое мастерство, методика, технология, критерии оценки, интерактивные методы, схема, график, таблица, компьютер, стремление, настойчивость и др.

Key words: knowledge, ability, ability, problematic lesson, competence, scientific and technical, pedagogical skills, methodology, technology, evaluation criteria, interactive methods, diagram, graph, table, computer, aspiration, perseverance, etc.

Олий таълим муассасалари (ОТМ)да ташкил этиладиган муаммоли дарс талабаларда касбга қизиқишни кучайтиришга, ижодий ишланишга, эркин фикр юритишга, мустақил билим олишга йўналтирилиши ҳамда бугунги кунда фан, техника ва технологияларнинг ютуқларидан фойдаланишни назарда тутиши лозим.

Бизнинг фикримизча, бу борада дарснинг ўқув жараёнига таъсирини ўрганиш муҳим. Асосийси, муаммоли дарсда талабалар умумий талабларга жавоб берувчи ўқув-билиш компетенцияларига эга бўлиб, улар илмий-техник ўзгаришлар таъсирига мос келиши лозим. Эгалланган компетенциялар касбий билимларга асос бўлиб, унинг мустаҳкамлиги дарс самарадорлигига олиб келади. Мазкур жараёнда талабалар эгаллаши лозим бўлган компетенциялар унинг келажакдаги фаолияти, меҳнат тури ва ишлаб чиқаришда эгаллайдиган ўрнига боғлиқ бўлади, шунинг учун талабалар кўрсатилган фанлар бўйича назарий ва амалий дарсни мустаҳкам эгаллаб бормоғи лозим.

Муаммоли дарсни ташкил этиш бўйича назарий тадқиқотларнинг амалда жорий этилишини, педагогик самарадорлигини аниқлашда кузатиш-синов ишларини олиб бориш муҳим. Бунда:

- педагогларда фанлардан муаммоли дарсни ташкил этишга нисбатан янгича ёндашувнинг юзага келишини;
- уларда замонавий педагогик, ахборот, муаммоли ўқитиш технологиялари моҳиятини англаш ва уларни дарс жараёнига татбиқ этишга нисбатан истакнинг мавжудлигини;
- талабаларнинг ўз фикрларини эркин баён эта олиш имкониятларига эгаликлари, қизиқишлари, билим даражаларини инобатга олиш лозим.

Бунинг асосида дарс мақсадини аниқлаб олиш, мақсад доирасида амалга ошириладиган вазифаларни белгилаш, материаллар мазмунини ишлаб чиқиш, уни ёритишга хизмат қиладиган шакл, метод, технология ва воситаларни аниқлаш, талабалар томонидан материаллар моҳиятининг эгалланиш даражасини белгиловчи назоратни йўлга қўйиш, натижаларни умумлаштириш, таҳлил этиш ва хулоса қилиш, самарадорлик даражасини эътироф этиш асосида навбатдаги фаолият йўналишини белгилаб олиш каби вазифаларни амалга ошириш лозим.

Муаммоли дарс материаллари мазмунини танлаш, тузилиши ҳақидаги масала, унинг мақсадларига боғлиқ ҳолда ҳал қилинади. Талабалар муаммоли топшириқ ва вазифалар билан мустақил ишлашга ўргатилади.

ОТМлар муаммоли дарс самарадорлигини оширишга хизмат қиладиган муайян шарт-шароитларни аниқлашга йўналтирилган кузатиш-синов ишларини амалга оширишда асосий эътиборни мазкур муаммони ўрганишнинг икки жиҳати: муаммоли дарснинг мавжуд ҳолати, эришилаётган ютуқлар, йўл қўйилаётган камчиликлар сабабини ўрганиш, келтириб чиқарувчи омилларни аниқлаш ҳамда педагогик ёндашув мазмунини очиб бера оладиган кузатиш-синов ишларининг амалга оширилишига қаратиш муҳим.

Мазкур кузатиш-синов ишларининг самарали кечишини таъминлаш мақсадида, дарс дастури ва режаси ишлаб чиқилади. Уларда кузатиш-синов ишларининг мазмуни ёритилиши, уларни амалга оширишдан кўзланган мақсад ва вазифалар, унинг босқичлари, ҳар бир босқичнинг моҳияти, кузатиш-синов ишлари якунида эришилиши кўзда тутилган натижалар ўз аксини топиши лозим.

Мазкур ишларни амалга ошириш жараёнида талабаларнинг касбий билимлари даражасини оширишга эътибор қаратилади. Шу мақсадда сўровнома ўтказиб, билдирилган фикрларни умумлаштириш натижасида қуйидаги хулосани олиш мумкин: муаммоли дарсни ташкил этишга янгича ёндашувни шакллантириш педагогик зарурият эканлигини англаш,

ижодий фаолиятни ташкил этиш, педагогик, ахборот, муаммоли ўқитиш технологияларидан фойдаланиш ҳамда амалиётга татбиқ эта олиш, дарсни олдиндан лойиҳалаш кўникмасига эга бўлиш.

Қўйилган мақсаднинг ижобий натижаси қуйидаги педагогик вазифаларнинг ҳал этилишини назарда тутиши лозим:

- амалга оширилаётган муаммоли дарснинг мавжуд ҳолатини ўрганиш, сифат даражасини аниқлаш;
- дарсни самарали ташкил этиш имконини берадиган дидактик омилларни аниқлаш;
- дарсда талабаларнинг амалий кўникма ва малакаларини шакллантириш;
- педагогларда муаммоли дарсни ташкил этишга нисбатан янгича ёндашувни шакллантириш;
- педагогик маҳоратнинг ошишига эришиш;
- танланган методика ва технологияни синовдан ўтказиш;
- якунловчи кузатиш-синов ишларининг натижаларини ҳисоб-китоб қилиш ҳамда унинг асосида танланган методика ва технология, кузатиш-синов иши мазмуни, илгари сурилган таклиф ва тавсияларнинг самарали эканлигини тасдиқлаш.

Муаммоли дарсни ташкил этишда талабаларнинг мустақил фикрлаш, ижодий қобилиятини шакллантириш ва ривожлантиришга қаратилган вазифалар кузатиш-синов ишлари орқали текширилиб борилади. Мақсад:

- дарсга белгиланган талабларга мос равишда талабаларнинг мустақил фикрлаш, ижодий қобилият ҳамда касбий маҳоратини шакллантириш ва ривожлантиришга қаратилган дарс самарадорлигини ошириш;
- уни мазкур методика ва технологиялар асосида ташкил этиш;
- натижаларини амалиётга жорий этиш механизминини асослаш;
- берилган таклиф ва тавсияларни махсус лойиҳалаштирилган шароитларда синовдан ўтказиш;
- дарсга таъсир этувчи омилларни ўзида мужассамлаштирган янги натижаларни олишга қаратиш;
- баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш;
- турли шакллардаги муаммоли топшириқларни тузиш;
- интерфаол усуллардан самарали фойдаланиш;
- кузатиш-синов ишлари натижаларига кўра дарснинг аниқ муаммолари ечимига оид ўқув қўлланмалар ва илмий асосланган таклиф ҳамда тавсияларни ишлаб чиқиш.

Муаммоли дарс материаллари мураккаблик даражаси талабаларнинг тушунишлари ва келажакдаги ижодий қобилияти, мустақил ишлаш кўникмаларининг шаклланиши ҳисобга олиниши асосида танланади. Муаммоли дарснинг ўқув жараёнидаги таъсирини ўрганишдан олдин педагоглар билан сўровнома ўтказиш муҳим. Ўқазиладиган сўровнома шакли қуйидагича бўлиши таклиф этилади:

- муаммоли дарс мазмун жиҳатидан фан дастурига тўлиқ мос келиши;
- дарсда фаолият усуллариининг қўлланилиши;
- мавзулар орасида ўзаро боғлиқлик ўрнатилиши;
- техника, технологиялар ва илм фаннинг ютуқларидан фойдаланиш;
- дарс материаллари тушунувчанлик даражаси талабалар ёшига ва психо-физиологик имкониятларига мослиги;
- талабаларнинг ижодий фикрлаш қобилиятлари ривожланишига ва назарий билимларни амалиётда қўллашга йўналтирилганлиги;
- мавзуларнинг мантиқий кетма-кетлигига, оддийдан-мураккабликка, хусусийликдан-умумийликка ўтишга риоя қилиниши;
- дарсда муаммоли саволлар, амалий машқлар ва топшириқлар киритилиши;
- дарсда услубий тавсиялар, изоҳлар, ўз-ўзини баҳолаш учун тестлар берилиши;
- муаммоли саволлар ва топшириқлар ўрганилаётган ўқув материали билан боғлиқлиги ва бошқалар. .

Бугунги кунда, ОТМларда ўтказиладиган муаммоли дарсларда назорат саволлари, амалий машқлар, муаммоли топшириқлар, хулосалар, услубий тавсиялар, изоҳлар ва ўз-ўзини текшириш учун тестлар талаб даражасида берилиши лозим. Муаммоли дарс самарадорлигини аниқлаш учун қуйидаги текшириш-воситаларини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ:

- муаммоли ўқитишнинг моҳияти ва ўзига хос хусусиятларига оид услубий кўрсатмалар;
- муаммоли дарсни баҳолаш;
- муаммоли дарсга педагогнинг тайёргарлиги;
- педагоглар учун талабалар мотивациясини ривожлантиришга қаратилган муаммоли дарс юзасидан саволнома ва б.к.

Кузатиш-синов ишларида иштирок этганлар ушбу кўрсатмалар ва бошқа материаллар билан таъминланади ҳамда асосий ўқув материаллари уларга дарсдан олдин мустақил ўрганиш учун тарқатилади. Педагоглар дарс материаллари мазмуни бўйича талабаларда қийинчилик туғдирган савол ва тушунчалар бўйича маълумотлар бериб боради. Ажратилган

вақтдан кейин уларни дарс материаллари бўйича мустақил эгаллаган билимларини баҳолаш учун тестлар ва мустақил ишлаш қобилиятини текшириш учун ёзма саволлар берилади.

Талабаларнинг ўз-ўзига баҳоси саволномаси бўйича қуйидаги ишларни амалга ошириш мумкин:

- қўшимча адабиётлар билан ишлаш;
- схема, график, жадвалларни тайёрлаш;
- топшириқларни мустақил бажара олиш;
- дарс материаллини ўз сўзлари билан қайта айтиб бериш;
- саволларни мустақил қўйиш;
- асосий фикрни ажратишни билиш;
- тажриба ўтказиш, таҳлил қилиш ва муаммони белгилашни билиш;
- ўз ишини режалаштириш ва ташкиллаштиришни билиш;
- компьютерда ишлашни билиш;
- ўзида мақсадга интилиш, қатъийлик, тиришқоқлик каби ирода сифатларини шакллантириш ва б.қ.

Шундай қилиб, республикамізда ёшларни касбга йўналтириш тизими-ни такомиллаштиришда, талабаларнинг ОТМларда олган назарий билимларини келгуси касбий фаолиятида тўғри амалга оширишда муаммоли дарслар муҳим ҳисобланади. Бундай дарслар талабалар назарий тайёргарлигини амалий фаолият билан боғлашни таъминловчи ўқув жараёнининг асосий қисми сифатида, уларни келажак касбига муваффақиятли тайёрлаш воситаларидан биридир. У таълим тамойиллари ва қонуниятларини тушуниб етиш, касбий кўникма ва малакаларни эгаллаш, амалий иш тажрибаларини тўлиқ англаб етиш имкониятини беради.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 5 июнь 2018 йилдаги “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг камровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3775 қарори.
2. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. М., - 1995. -240 с.
3. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. - М., - 2002.
4. Алимов Н. Таълим оловчиларнинг ижодий қобилиятларини шакллантириш жараёнида муаммоли таълимнинг ўрни // Замонавий техника ва технологияларнинг долзарб муаммолари. Респ. Илмий-техник конферен. материаллари. - Жиззах, -2008. -Б. 180-183.
5. Мавлянов А., ва б.қ.лар. Ўқув машғулотларини ташкил этишда таълим технологиялари. Ўқув қўлланма. Тафаккур бўстони нашриёти. – Т.: - 2013. - 142 б.
6. Utayev A. Developing Political Education Skills in Future Teachers // Spanish Journal of Innovation and Integrity (Spain), 2022, Volume 03, 51-55 pp.